М.Я. Лисенко, економіст

ПРОБЛЕМИ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ КРИЗИ

В статті розглядаються проблеми консолідації банківського капіталу в умовах кризи. Досліджуються заходи, необхідні для сприяння консолідації банківського капіталу за рахунок внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

The article is analysed theoretical and practical problems consolidation of banking capital. The methods consolidations of bank capital are investigated due to internal and external resources.

Ключові слова: банки, консолідація, концентрація, злиття, поглинання.

Keywords: jars, consolidation, concentration, confluence, absorption.

На сьогоднішній час в державі спостерігається розпорошеність вітчизняної банківської системи і низький рівень капіталізації фінансових установ, які обмежують їх можливості в подоланні кризових явищ в секторі. У цьому контексті постає питання консолідації банківських інститутів, що має сприяти відновленню довіри до банківської системи, її швидшому виходу з кризи і має стати стимулом ефективного розвитку національної фінансової системи, а відтак ключовою умовою відновлення економічного зростання в цілому.

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів консолідації банківського капіталу було присвячено роботи таких іноземних вчених та економістів, як : Д. Аллен, М. Арифф, Р Базу, М.Карирросса, Р. Драйк, Ж. Хавкинс. Щодо вітчизняних науковців, то окремі теоретичні та практичні аспекти консолідації банківського капіталу розглядались у роботах Васильченко З.М., Диби М.І., Міщенко В.І., Шаповалова А.В.. Однак, незважаючи на розширення наукових досліджень, присвячених даній проблематиці, питання консолідації банківських установ потребує додаткового вивчення можливості систематизації заходів і підходів відповідно до особливостей діяльності вітчизняного макроекономічного середовища і банківської системи.

Метою даної статті є дослідження теоретичних та практичних засад консолідації вітчизняної банківської системи в умовах роботи в посткризовому макроекономічному середовищі.

Сутність процесу консолідації банківського капіталу полягає у створенні органами державного управління відповідних умов або стимулів на ринку банківських послуг, в результаті яких відбувалося б зменшення кількості банків та інших депозитних інститутів з одночасним покращенням фінансових показників діяльності банківської системи.

В банківському секторі України вже відбуваються процеси реструктуризації, як за рахунок ліквідації проблемних установ за результатами впровадження тимчасових адміністрацій, злиття чи поглинання іноземними банками, так і за рахунок рекапіталізації банків державою. При цьому за мету ставиться не лише оперативне

вирішення питань проблемних установ, а й досягнення синергетичного ефекту в довгостроковій перспективі. Так, за даними Національного банку України станом на 01.01.2011 року в стадії ліквідації знаходяться 12 банків у м. Київ, по одному банку в областях Одеській, Дніпропетровській, Львівській, Запорізькій, Харківській та Автономній Республіці Крим [12]. Незважаючи на велику кількість банківських установ та обмеженість внутрішніх ресурсів у банківському секторі, станом на 01.01.2011 року випадків злиття та поглинання не спостерігалося (табл. 1).

Таблиця 1. Показники реструктурізації банківських установ в Україні у 2002-2010 рр.

Роки	Кількість реорганізованих банків шляхом злиття та приєднання	Кількість банків, у яких відкликано ліцензії на здійснення усіх банківських операцій (за період)	Кількість банків, які було зареєстровано протягом періоду
2002	2	1	5
2003	0	5	5
2004	1	4	6
2005	0	1	5
2006	0	5	13
2007	2	2	6
2008	0	1	7
2009	0	8	5
2010	0	18	7
Разом:	5	45	59

Джерело: [11]

Особливістю посткризового стану як економіки так і банківської системи, є присутність ризику банкрутства великої кількості банків, що викликає необхідність керованої консолідації банківського сектору з попередньою його реструктуризацією для вирішення питань проблемних банків і повернення фінансової стабільності системи в цілому.

Заходи, що спрямовані на підвищення консолідації банківського капіталу, базуються на макроекономічному аналізі причин системних проблем та передбачають: вдосконалення банківського нагляду, усунення недоліків в регулятивній базі, відновлення діяльності окремих проблемних банків.

Враховуючи зазначене, цілями централізованої консолідації банківської системи в умовах України повинно бути посилення здатності банківської системи запобігати банкрутству окремих її установ шляхом:

– збільшення капіталу банківської системи (перш за все, за рахунок фінансової підтримки акціонерів шляхом збільшення статутного капіталу та субординованого боргу);

– реструктуризації окремих неплатоспроможних банків, ліквідація яких може спричинити негативні соціальні й економічні наслідки;

– ліквідації банків із неефективним управлінням і значними ризиками в їх діяльності;

– залучення до участі в капіталах банків ширшого кола власників.

Слід зазначити, що для досягнення поставленої цілі Національним банком України вже вжито ряд заходів. Так, у липні 2009 р. було внесено зміни до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [6], які зокрема стосувались і питань реорганізації банків. Стаття 26 цього Закону регламентує способи реорганізації банків як такі, що здійснюються добровільно за рішенням його власників або у разі призначення тимчасової адміністрації – за рішенням Національного банку України або тимчасового адміністратора шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення. Зміни стосувались також черговості та порядку задоволення вимог до банку, який перебуває в стадії ліквідації. Було спрощено процедуру зміни форми власності банку – у випадку реорганізації не потрібно ліквідовувати юридичну особу і достроково задовольняти вимоги кредиторів. Це було зроблено для прискорення переходу банків в публічні акціонерні товариства, яке має відбутись до 2011 р. На відміну від реорганізації шляхом злиття, приєднання, поглинання, виділення чи поділу, при зміні форми власності банки не повинні повідомляти кредиторів і оприлюднювати це в пресі. Це також необхідно для полегшення процесу рекапіталізації, тому що реорганізація була однією з основних умов рекапіталізації проблемних банків державою.

Згідно чинного законодавства були врегульовані питання запровадження тимчасової адміністрації у банку, контролю за її діяльністю, організації роботи, прав і обов'язків тимчасового адміністратора, були розширені підстави для запровадження особливого нагляду за банківською установою.

Постановою Правління НБУ від 18.11.2009 р. № 683, яка затвердила зміни до Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників було виключено положення про те, що сума розмірів статутних капіталів банків-правонаступників має дорівнювати сумі статутних капіталів банків, що реорганізовуються [7]. Також було чітко деталізовано процедури реорганізації і злиття банків, з переліком необхідних пакетів документів і порядком їх подачі в регуляторні органи, встановлено порядок проведення реорганізації банків шляхом злиття, приєднання, перетворення, поділу і виділення, визначено послідовність заходів з перетворення та злиття банків. Незважаючи на прийняті заходи, на сьогоднішній день в Україні бракує системного підходу до забезпечення консолідації банківської системи. Зокрема, при керованому державою процесі консолідації передбачається впровадження низки економічних важелів, метою яких є посилення рівня фінансової стійкості як окремих банківських установ, так і в цілому системи, а саме :

- стимулювання банків щодо збільшення рівня капіталу;
- поліпшення якості активів, у тому числі - позабалансових вимог і зобов'язань;
- реструктуризація строкової і валютної структури пасивів;
- покращення ліквідності балансу;
- підвищення рівня фінансових результатів,

- зміна організаційної структури банків [4].

Надзвичайно важливу роль у системі централізованих заходів відіграє обрання напряму комплексу заходів, відповідно яких буде здійснюватися консолідації банківської системи. Основними з таких напрямків є:

1. *Робота з проблемними банками.* З метою надання допомоги банкам у проведенні реструктуризації їх активів у міжнародній практиці створюються спеціальні організації (комітети) з питань реструктуризації банківських активів[3]. Враховуючи витратність цього варіанту в умовах України, доцільно передати повноваження по роботі з проблемними активами до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (з внесенням відповідних змін до Закону «Про банки і банківську діяльність» [5]). Дана реформа запровадить чіткі стимули і прозорий підхід до реорганізації проблемних банків з найменшими затратами для вкладників та платників податків.

2. *Створення банківських об'єднань*. Одним із шляхів консолідації є реорганізація банків шляхом їх злиття чи приєднання, створення банківських об'єднань і входження банків до складу промислово-фінансових груп. Такі інтеграційні тенденції є актуальними з огляду на зниження за рахунок цього системного ризику. Одним з можливих шляхів, на наш погляд, може стати створення банківських об'єднань, що передбачено ст. 9-12 Закону України «Про банки і банківську діяльність»[5]. Банківські об'єднання можуть сприяти зміцненню банківської системи України, мінімізації наявних ризиків, підвищенню стабільності та поверненню довіри населення до держави. У світовій практиці дані інститути набули поширення ще кілька десятиліть тому. На даний час в Україні офіційно не зареєстровано жодного такого об'єднання, хоча у багатьох країнах промислово-фінансові та фінансово-холдингові групи, які поєднують банківський та промисловий капітал, вже давно зарекомендували себе дійовою формою [1].

3. *Об'єднання з іноземними банками*. З огляду на структурні зрушення у банківських системах інших країн і рівень капіталізації вітчизняної банківської системи, важливим аспектом банківської консолідації стає також об'єднання вітчизняних банків з іноземними. Як показує аналіз банківських систем, збільшення кількості іноземних установ призводить до удосконалення функціонування національних банківських ринків з позитивними наслідками для добробуту клієнтів банків.

Незважаючи на позитивні наслідки присутності іноземного капіталу в Україні, слід мати на увазі, що якщо при використанні іноземного капіталу для нарощування обсягу капіталізації банківської системи головний акцент робитиметься на зовнішній сфері фінансування, через певний час банківський сектор України може потрапити під іноземний контроль. Так сталося в деяких країнах Східної Європи, де внаслідок скасування обмежень частка іноземних банків сягає 70-80 % банківського капіталу цих країн. Як результат, у цих країнах саме банки з іноземним капіталом справляють вирішальний вплив на рівень монетизації економіки, характер і пріоритети економічного та політичного розвитку. Таким чином, з точки зору можливості проведення ефективної монетарної політики слід відстоювати українські банківські

установи, а з позиції підвищення ефективності посередницької ролі банківської системи – стимулювати залучення відносно дешевого іноземного капіталу [2].

У той же час, при збереженні негативних тенденцій в економіці, слабкому операційному середовищі, завищеній вартості активів, а також нестабільній грошово-кредитній і валютно-курсовій політиці, привабливість вітчизняного банківського сегменту залишатиметься на низькому рівні внаслідок високих локальних (характерних для банківського сектору України) і глобальних суверенних ризиків. Це може загрожувати збереженню підтримки західними материнськими структурами дочірніх підрозділів в Україні, велика частина яких була збитковою.

4. *Удосконалення процедур санації та реорганізації банків*, що здійснюватиметься за наступними напрямками:

- вдосконалення методичних рекомендацій і формулювання критеріїв класифікації щодо визначення проблемності у діяльності банків;
- забезпечення своєчасного реагування органів банківського нагляду на погіршення показників діяльності банку на основі уніфікованої звітності та показників раннього реагування з метою локалізації наслідків неефективного управління банком;
- розробка послідовної системи взаємовідносин та застосування заходів впливу щодо банків, які не виконують поставлені вимоги, а також щодо реорганізації проблемних.

Враховуючи комплекс проблемних питань, які накопичені в діяльності банківської системи і економіки України, на наш погляд, першочерговим заходом який може стимулювати процес консолідації банківського капіталу в Україні є *вдосконалення чинного законодавства щодо спрощення процедур ліквідації банку.* Зокрема, необхідним є уніфікація і спрощення процесу реорганізації банків.

По-перше, згідно чинного законодавства в процесі припинення діяльності одного з банків необхідним є письмове повідомлення кредиторів банку й опублікування в офіційному друкованому органі повідомлення про реорганізацію банку шляхом злиття. При цьому дебітори також вважаються кредиторами, таким чином виникає необхідність письмового сповіщення значної кількості сторін, що може затягувати процес злиття, особливо у випадку великого банку. З метою спрощення механізму реструктуризації, доцільним є внесення змін до законодавства щодо визначення простішого способу повідомлення кредиторам банку, наприклад, через публікацію в офіційному виданні.

По-друге, згідно ст.105 Цивільного Кодексу України [11] строком очікування та задоволення вимог з боку кредиторів є щонайменше 2 місяці, що на практиці може призводити до можливого подання вимог в останні з цих 60 днів і також призводити до більшої тривалості процесу злиття. В даному випадку вирішенням питання може бути можливість визнання претензій після завершення злиття.

По-третє, згідно чинного законодавства, банкам заборонено використовувати найменування вже зареєстрованої фінансової установи. Це означає, що в разі реорганізації банк-правонаступник не може використовувати назву банку, який знаходиться в процесі ліквідації, що може тривати декілька місяців. Доцільним було б

дозволити банкам використовувати офіційну назву банку, що ліквідується, адже це є важливим для репутації та іміджу новостворюваного банку.

Крім запровадження зазначених заходів, необхідно акцентувати увагу на тому, що найбільш ефективні банківські системи існують в країнах, які поєднали міцне регулювання діяльності банків зі здатністю заохочувати та сприяти активним ринковим процесам і водночас, уникнули чітко окресленої стратегії, спрямованої на консолідацію.

Література:

1. Васильченко З.М. Методологічні аспекти дослідження банківської реструктуризації // Фінанси України. – 2007. – № 8. – С. 109-118.
2. Гриценко Р. Структуризація та консолідація банківського сектору України // Вісник НБУ. – квітень 2004. – С. 4-8
3. Диба М.І., Осадчий Є.С. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 77-88.
4. Міщенко В.І. Проблеми капіталізації та консолідації банківської системи України. // Вісник НБУ. – 2008. – №10. – С.2-7.
5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-ІП.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків: Закон України від 24.07.2009 р. № 1617-VI.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу: Закон України від 14.09.2006 р. №133-V.
8. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. №368.
9. Положення про особливості реорганізації банку за рішенням його власників, затверджене постановою Правління Національного банку України від 27.06.2008 №189.
10. Сніжко О. Фінансова консолідація у стратегії розвитку банківського сектору України // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 66-82.
11. Офіційний сайт Національного банку України – www.bank.gov.ua.